

RIINA KORJAMO

LT, naistentautien ja synnytysten erikoislääkäri, osastonlääkäri HUS, Naistentaudit ja synnytykset, Seri-tukikeskus

Seksuaalirikoksen uhrin tutkiminen Seri-tukikeskuksessa

- Seksuaalirikosten uhrien tutkimukset keskittyvät yliopistosairaaloiden yhteydessä toimiviin Seri-tukikeskuksiin ja pienempiin ”satelliittikeskuksiin” keskussairaaloissa.
- Seri-tukikeskuksessa seksuaaliväkivallan uhri saa tarvitsemansa oikeuslääketieteellisen tutkimuksen, lääketieteellisen hoidon ja psykososiaalisen tuen samasta paikasta riippumatta siitä, onko hän tehnyt rikosilmoituksen.
- Oikeuslääketieteellinen tutkimus näytteenottoineen voidaan tehdä seitsemän vuorokauden ajan tapahtuman jälkeen, mutta parhaat näytteet saadaan kolmen vuorokauden kuluessa.

KIRJALLISUUTTA

- 1 Korjamo R. Seksuaaliväkivallan uhrin hoitopolku – ensimmäisen vuoden kokemukset Helsingin Seri-tukikeskuksesta. *Duodecim* 2020;136:805–13.
- 2 Bildjuschkin K, Nipuli S (toim.). Seksuaaliväkivallan uhrin hoitoketju - HUS Seri-tukikeskuksen malli. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Ohjaus 10/2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-204-8>
- 3 Väestöliitto, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos ja Raiskauskriisikeskus Tukinainen. Seksuaalista väkivaltaa kokeneentutkimus- ja hoito terveydenhuollon toimipisteissä - Raiskatun akuuttiapu. 2010.
- 4 World Health Organization. Guidelines for medico-legal care of victims of sexual violence. 2003.
- 5 Södersjukhuset. Akutmottagning för våldtagna (siteerattu 12.1.2020). www.sodersjukhuset.se/akutmottagning-for-valdtagna

Suomi ratifioi naisiin ja lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseen ja hoitoon velvoittavan ns. Istanbulin sopimuksen vuonna 2015. Sopimuksen tiimoilta Suomeen on perustettu seksuaaliväkivaltaa kohdanneiden tutkimusta, hoitoa ja tukipalveluita matalalla kynnyksellä tarjoavia Seri-tukikeskuksia.

HUS Naistenklinikalle avattiin Seri-tukikeskus vuonna 2017. Siellä on hoidettu jo yli 1 400 raiskauksen uhria. Keskuksen toimintamalli on julkaistu joulukuussa 2018, ja ensimmäisen vuoden potilaita kuvaileva tutkimus julkaistiin vastikään (1,2). Uhrin tutkimisen osalta toimintamalli perustuu aiemmin julkaistuun ns. RAP-kansioon (Seksuaalista väkivaltaa kokeneen tutkimus- ja hoito terveydenhuollon toimipisteissä – Raiskatun akuuttiapu) ja kansainvälisiin käytäntöihin (3,4). Erityisesti tukipalveluiden suunnitteluun mallia on otettu mm. Tukholman Södersjukhusissa toimivasta Akutmottagning för våldtagna -yksiköstä (5).

uhri saa tarvitsemansa hoidon ja tukipalvelut laadultaan valtakunnallisesti samantasoisina.

Seri-tukikeskusten palvelut on tarkoitettu yli 16-vuotiaille sukupuolesta riippumatta seksuaaliväkivaltatapahtumaa seuraavan kuukauden aikana. Lasten seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn tutkimisesta on oma Käypä hoito -suosituksen, ja lapset tutkitaan pääsääntöisesti lastentautien tai lasten oikeuspsykiatrisissa yksiköissä (6). Tässä katsauksessa esitellään yli 16-vuotiaiden tutkimista ja hoitoa Seri-tukikeskuksissa.

Seri-tukikeskuksen palvelut

Poliisi voi ohjata raiskauksen uhrin Seri-tukikeskukseen, mutta sinne voi hakeutua myös ilman, että on ilmoittanut asiasta poliisille. Jokaisella tukikeskuksella on oma päivystyspuhelin, johon toivotaan soittoa ennen keskuksen hakeutumista hoidon sujuvoittamiseksi (taulukko 1).

Tutkimukset ja hoito ovat samanlaisia riippumatta siitä, onko ilmoitusta poliisille tehty. Tuoreeltaan otettujen oikeuslääketieteellisten näytteiden laatu ja todistearvo ovat parempia kuin myöhemmin otettujen näytteiden. Raiskausrikoksen vanhenemisaika on kymmenen vuotta ja törkeän raiskauksen 20 vuotta, joten varalle otettuja ja oikein säilytettyjä näytteitä voidaan käyttää todisteina myös, jos uhri tekee rikosilmoituksen vasta pidemmän harkinnan jälkeen (7,8).

Seri-tukikeskuksen palvelut raiskauksen uhrille jakaantuvat kolmeen kokonaisuuteen: oikeuslääketieteelliseen haastatteluun ja tutkimukseen, lääketieteelliseen hoitoon sekä psykososiaaliseen tukeen (taulukko 2). Oikeuslääketieteellisestä näkökulmasta uhri on tutkittava, lääketieteellisestä näkökulmasta potilas ja tuki-

Tapahtumatietoja kysytään ensin avoimin kysymyksiin johdattelematta tutkittavaa.

Seri-tukikeskuksia on avattu myös Turkuun (05/2019), Tampereelle (06/2019), Kuopioon (10/2019) ja Ouluun (02/2020) yliopistosairaaloiden naistentautien päivystysten yhteyteen (taulukko 1). Monilla keskussairaala- ja paikalliskunnilla on jo olemassa tai kehitteillä seksuaaliväkivallan uhrien hoitoketjuja. Näistä tukipalveluista muodostuu lähivuotina Suomeen viiden ison Seri-tukikeskuksen ja pienempien ”satelliittikeskusten” verkosto, josta seksuaaliväkivallan

- 6 Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin ja Suomen Lastenpsykiatriyhdistyksen asettama työryhmä. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn tutkiminen. Käypä hoito -suositus 22.5.2013. www.kaypahoito.fi
- 7 Rikoslaki 20. luku 24.7.1998/563. <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>
- 8 Rikoslaki 8. luku 11.4.2003/297. <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L8>
- 9 Punamäki R, Ylikomi R. Raiskaustrauma I: Raiskauksen kokeminen altistaa psyykkisille ongelmille. Suom Lääkäril 2007;6:757-61.
- 10 Punamäki R, Ylikomi R. Raiskaustrauma II: Raiskauksen uhrin psyykinen akuuttihoito ja hoitopolun rakentaminen. Suom Lääkäril 2007;62:877-83.
- 11 Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin, Suomen Psykiatriyhdistys ry:n ja Suomen Lastenpsykiatriyhdistys ry:n asettama työryhmä. Traumaperäinen stressihäiriö. Käypä hoito -suositus 9.1.2020. www.kaypahoito.fi
- 12 Oikeudenkäymiskaari 17. luku 12.6.2015/732. <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1734/17340004000#L17>
- 13 Esitutkintalaki 9. luku 22.7.2011/805. <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110805#L9>
- 14 Suttipatis P. Forensic Spermatozoa Detection. Am J Forensic Med Pathol 2019;40:304-11.
- 15 Sibille I, Duverneuil C, Lorin de la Grandmaison G ym. Y-STR DNA amplification as biological evidence in sexually assaulted female victims with no cytological detection of spermatozoa. Forensic Sci Int 2002;125:212-6.
- 16 Joki-Erkki M, Tuomisto S, Seppänen M ym. Clinical forensic sample collection techniques following consensual intercourse in volunteers - cervical canal brush compared to conventional swabs. J Forensic Legal Med 2014;27:50-4.
- 17 Casey D, Domijan K, MacNeill S ym. The Persistence of Sperm and the Development of Time Since Intercourse (TSI) Guidelines in Sexual Assault Cases at Forensic Science Ireland, Dublin, Ireland. J Forensic Sci 2017;62:585-92.
- 18 Zilkens R, Smith D, Phillips M ym. Genital and anal injuries: A cross-sectional Australian study of 1266 women alleging recent sexual assault. Forensic Sci Int 2017;275:195-202.
- 19 Walker G. The (in)significance of genital injury in rape and sexual assault. J Forensic Legal Med 2015;34:173-8.
- 20 Joki-Erkki M, Rainio J, Huhtala H ym. Evaluation of anogenital injuries using white and UV-light among adult volunteers following consensual sexual intercourse. Forensic Sci Int 2014;242:293-8.

palveluissa asiakas. Lisäksi uhri on rikosilmoituksen tehtyään poliisiin näkökulmasta asianomistaja. Seri-tukikeskusten tiimeissä työskentelee tällä hetkellä kättilöitä, sairaanhoitajia, lääkäreitä, psykologeja, sosiaalityöntekijöitä ja sairaalapistoreita.

Seri-tukikeskuksissa tutkitaan ja hoidetaan ainoastaan raiskauksen uhreja. Aiemmin ja vielä nykyäänkin pienemmällä paikkakunnilla sama henkilökunta on tutkinut samoissa tiloissa myös epäillyt tekijät, mutta tätä mallia ei voida suositella. Oikeuslääketieteellisten näyttöiden kontaminaatioiden estämiseksi uhri on aina tutkittava ensin, eivätkä uhri ja epäilty tekijä saa kohdata päivystyspisteessä.

Seksuaaliväkivaltaa kokeneen kohtaaminen ja haastattelu

Raiskaus rikkoo ihmisen turvallisuudentunteen, haavoittaa ja aiheuttaa voimakasta häpeää (9). Suoraan tapahtumapaikalta tutkittavaksi tullut on usein psyykkisesti joko shokki- tai reaktiovaiheessa ja voi tällöin kertoa tapahtumista yksityiskohtaisestikin hyvin ilmeettömästi ja tunteettomasti. Toisaalta tutkittava voi olla myös esim. hyvin itkuinen.

Tutkittava on tärkeää kohdata rauhallisesti ja empaattisesti sekä luoda kaikessa toiminnassa turvallisuuden tunnetta (9-11). Samanaikaisesti täytyy kuitenkin muistaa oikeuslääketieteelliseen tutkimukseen kuuluva objektiivisuus. Haastateltaessa joudutaan kysymään tutkittavalle hankaliakin kysymyksiä. Niitä kannattaa pohjustaa etukäteen ja perustella, että yksityiskohtia kysytään asian selvittämiseksi, näyttöä kohdentamiseksi ja tutkimustulosten tulkitsemiseksi.

Haastattelun tukena käytetään Seri-pakkauksessa (poliisin toimittama pakkaus, joka sisältää raiskatun tutkimiseen tarvittavat välineet) olevia vihreitä esitietolomakkeita, joihin pyydetään alikirjoitus ensimmäisen sivun suostumuslomakkeeseen (kuva 1A). Tässä yhteydessä on vielä hyvä tarkentaa, että kaikki tutkimukset ovat vapaaehtoisia.

Tapahtumatietoja kysytään ensin avoimin kysymyksiin johdattelematta tutkittavaa. Yksityiskohtia voi ja täytyykin tarkentaa, mutta tapahtumien todenperäisyyteen ei tarvitse ottaa kantaa, kuten ei myöskään siihen, onko rikosta tapahtunut vai ei. Raiskausta tutkittaessa oleellista on tarkentaa yhdynnän laatu ja kysyä erikseen,

TAULUKKO 1.

Suomalaiset Seri-tukikeskukset ja niiden yhteystiedot

Lähetettävä ei tarvita, mutta soitto tukikeskuksen päivystyspuhelimeen ennen tuloa sujuvoittaa hoitoa.

Paikkakunta	Yhteystiedot
Helsinki	040 701 8446 HUS Naistenklinikka Haartmaninkatu 2 K-rappu, 1. krs
Turku	050 475 6108 TYKS, U-sairaala, UA6 Kiinamyllynkatu 4-8 Käynti 6. krs naistentautien vuodeosaston kautta
Tampere	044 472 8002 TAYS Keskussairaala D-rakennus, naistentauti- ja raskauspäivystys, 3. kerros Elämänaukio 2
Kuopio	044 717 6208 KYS Naisten akuuttikeskus, Kaarisairaala, 2 krs. Puijonlaaksontie 2
Oulu	050 564 3769 OYS Naistentautien poliklinikka, N-ovi (katutaso) Kajaanintie 50

TAULUKKO 2.

Seri-tukikeskuksen tehtävät seksuaaliväkivaltaa kohdanneen hoidossa

Oikeuslääketieteellinen tutkimus

- Oikeuslääketieteellinen haastattelu ja tutkimus mahdollista oikeusprosessia varten
- Oikeuslääketieteelliset näytteet
- Kirjaaminen
- Lääkärinlausunto

Lääketieteellinen hoito

- Tarttuvien tautien seulonta
- Raskauden jälkiehkäisy
- HIV-estolääkitys tarvittaessa
- Vammojen hoito
- Hepatiitti B -rokotus

Psykososiaalinen tuki

- Akuutin traumareaktion aikainen tuki
- Psykoedukatio traumasta ja sen tuottamista oireista
- Neuvonta elämäntilanteessa (esim. taloudelliset, sosiaaliset ja juridiset kysymykset, todistukset)
- Toipumisen seuranta
- Tukiverkostojen kartoittaminen
- Jatkotuen järjestäminen
- Hengellinen tuki (sairaalanpastori)
- Viranomaisvelvollisuudet (esim. lastensuojeluilmoitus)

- 21 McCauley J, Guzinski G, Welch R ym. Tolidine blue in the corroboration of rape in the adult victim. *Am J Emerg Med* 1987;5:105–8.
- 22 Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin, Suomen Gynekologiyhdistyksen ja Suomen Yleislääketieteen Yhdistyksen asettama työryhmä. Raskauden ehkäisy. Käypä hoito -suositus 27.4.2017. www.kaypahoito.fi
- 23 Suomalainen Lääkäriseura Duodecimin ja Sukupuolitautilien Vastustamisyhdistys ry:n asettama työryhmä. Seksitaudit. Käypä hoito -suositus 8.5.2018. www.kaypahoito.fi
- 24 Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 4. luku 12 § 17.8.1992/785. <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785>
- 25 Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 6. luku 24 § 21.5.1999/621. <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621>
- 26 Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 4. luku 13 § 30.6.2000/653. <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785>
- 27 Lastensuojelulaki 25 § 12.2.2010/88. <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- 28 Esitutkintalaki 7. luku 22.7.2011/805. <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110805#L7>

onko yhdyntää tapahtunut suuhun, emättimeen, peräaukkoon tai johonkin muualle ja millä yhdyntä tapahtui (penis, sormi, joku väline).

Haastattelun yhteydessä täytetään vihreät esitietolomakkeet, jotka ohjaavat tarkentamaan tapahtumatiedot mahdollisine väkivalta- ja uhkaustilanteineen, samoin uhrin käyttämät lääkitykset ja päihteet, tapahtumaa edeltävät ja seuranneet suostumukselliset yhdynnät, kondomin käytön sekä peseytymistiedot.

Tutkittava kannattaa haastatella aina ilman mahdollista saattajaa. Tapahtumapaikalla ollut saattaja voi olla todistajan asemassa eikä tämän vuoksi saisi kuulla tutkittavan kertomusta. Vanhempien tai puolison läsnä ollessa tutkittava ei ehkä myöskään kehtaa kertoa kaikkia oleellisia asioita tapahtumasta.

Haastattelussa kannattaa tehdä yksityiskohtaiset muistiinpanot, jotta voi kirjata mahdollisimman sanatarkasti tutkittavan kertomat asiat. Haastattelun voi nauhoittaa tai videoida, mutta nauhoitteet toimivat lähinnä muistin apuna mahdollista lausuntoa kirjoitettaessa. Poliisin esitutkinnassa nauhoittamia kuulusteluvideoita voidaan mahdollisesti käyttää oikeudessa todisteena, jotta alaikäisen asianomistajan ei tarvitse olla paikalla seksuaalirikosoikeudenkäynnissä, mutta aikuisten on pääsääntöisesti todistettava itse oikeudessa (12,13).

Kliininen tutkimus

Tilat ja välineet

Oikeuslääketieteellinen tutkimus tehdään puhtaassa huoneessa, missä ei ole turhaa tavaraa. Tutkimiseen käytetään avaamatonta Seri-pakkausta, joka pitää sisällään kaikki lomakkeet, suojavaatteet, näytetikut, näytelasit, teipit ja pussit ym. (kuva 1B). Lisäksi tarvitaan tehdaspuhtaita hanskoja avaamattomasta paketista, kamera, kalibroitu hengitysilman alkoholipitoisuusmittari, vaaka, tutkimusvalo, gynekologinen tutkimuspöytä, spekula ja proktoskooppi. Kolposkoopilla nähdään enemmän vammalöydöksiä, ja sen kautta voidaan ottaa kuvia.

Tutkijat käyttävät aina joko Seri-pakkauksessa olevaa suojatakkia tai pesulapuhtaita sairaalavaatteita sekä hius- ja hengityssuojaa. Seri-pakkaus avataan vasta juuri ennen kliinistä tutkimusta, jotta kontaminaatioita ei pääsisi syntymään. Avattua pakkausta pitää valvoa siihen asti, kunnes se sinetöidään, jotta aukoton todisteketu säilyy.

Koko keho tarkastetaan

Haastattelun jälkeen lääkäri ja hoitaja yhdessä tutkivat seksuaaliväkivaltaa kokeneen huolellisesti päästä varpaisiin, yksi kehon osa kerrallaan. Vaikka seksuaalirikoksen uhrin tutkimus tehdäänkin poliisin pyynnöstä, tutkimusta ei voida tehdä vastoin tutkittavan tahtoa ”raiskamalla” tutkittava uudelleen. Koko ajan kerrotaan, mitä seuraavaksi tapahtuu, ja pyydetään lupa koskemiseen.

Luontevinta on aloittaa hengitysilman alkoholipitoisuuden mittauksella ja punnitsemisellä. Sen jälkeen on yleensä helpointa koskettaa tutkittavan käsiä ja ottaa kynnenalus-, sormenpää- ja kämmennäytteet (kuva 1C). Seuraavaksi tutkitaan kasvot, suu, kaula ja pään alue sekä otetaan kuitunäytteet hiusten alueelta teippaamalla (kuva 1D).

Ylävartalo pyydetään riisumaan paljaaksi ja tarkastetaan. Kaikki mahdolliset vammat valokuvataan mitan ja henkilötietojen kanssa (nimi ja syntymäaika, ei henkilötunnuksen loppuosaa), ensin kauempaa vammaan sijainnin määrittämiseksi ja sitten lähempää tarkemman vammakuvan saamiseksi (kuva 1E).

Ylävartalon tutkimisen jälkeen tutkittava pukee paidan takaisin päälleen, ja jalkojen ja pakaroiden alue tutkitaan. Lopuksi tutkittava antaa jalassaan olevat alushousut näytepussiin, ja hänelle tehdään gynekologinen tutkimus näytteenottoineen. Myös miehen sukupuolielinten alueen voi tutkia gynekologisella tutkimuspöydällä.

Iholta ja mahdollisista kuivuneista tahroista otetaan näytteet kostutetulla pumpulipuikolla (kuva 1F). Kosteista paikoista eli suusta, emättimestä ja peräaukosta näytteet otetaan kuivalla pumpulipuikolla, ja näistä näytteistä tehdään ennen tikun näytepussiin laittamista sively lasilevyllä siittiöiden mikroskooppitutkimusta varten (kuva 1G).

Seri-tukikeskuksessa oikeuslääketieteellinen tutkimus näytteenottoineen tehdään päivystyksellisesti kolmeen vuorokauteen asti ja päiväaikaan seitsemään vuorokauteen asti tapahtumasta. Ensimmäisen tapahtuman jälkeisen vuorokauden aikana saadaan parhaat oikeuslääketieteelliset näytteet, ja mitä nopeammin näytteet otetaan, sitä parempi (14–17). Yksittäinen suihku tai pesu ei vielä hävitä kaikkea todistusaineistoa, mutta ajan kulumisen ja jokainen pesu vähentävät todennäköisyyttä saada merkitseviä näytteitä.

Seksuaalirikoksen uhrin haastattelu ja tutkimus

A

B

A) Haastattelun aluksi pyydetään tutkittavan allekirjoitus Seripakkauksessa olevaan suostumuslomakkeeseen.
B) Poliisin toimittama sinetöity Seripakkaus, joka sisältää raiskatun tutkimiseen tarvittavat välineet.

C

D

C) Kynnenalusnäytteet otetaan kostutetuilla teräväkärkisillä pumpulipuikoilla.
D) Hiuksista ja häpykarvoituksesta otetaan kuitunäytteet teippaamalla.

E

F

E) Vammalöydökset valokuvataan.
F) DNA-näytteet iholta otetaan kostutetulla pumpulipuikolla.

G

H

G) Emättimen seinämistä, emättimen takapohjukasta, kohtunkaulakanavasta ja peräaukosta sekä tarvittaessa suusta otetaan näyte kuivalla pumpulipuikolla. Tästä sivellään ensin näyte lasilevyllä siirtötutkimusta varten, ja sen jälkeen tikku laitetaan pussiin DNA-tutkimusta varten.
H) Tutkimuksen jälkeen näytteet sinetöidään, esitieto- ja näytelomakkeet täytetään huolellisesti ja vammat piirretään PAKE-kaavakkeeseen. Valokuvat tallennetaan ja tehdään tarpeelliset kirjaukset.

Epäillystä tekijästä peräisin olevat epiteelisolut ja siittiöt häviävät nopeimmin tutkittavan iholta ja suusta (1–2 vuorokauden kuluessa). Sylki- ja eritejäljet säilyvät iholla vähän kauemmin, ja peräsuolesta siittiöitä voi löytyä neljänkin vuorokauden kuluttua tapahtumasta. Emättimestä ja kohdunkaulakanavasta siittiöitä ja/tai DNA:ta voidaan löytää jopa kahdeksan päivän kuluttua yhdynnästä (14–17). Emättimestä tai peräaukosta voi löytyä myös erilaisia kuituja, karvoja tai muita vierasesineitä, jotka otetaan näytteiksi.

Vammat

Todetut vammalöydökset mitataan ja valokuvataan (kuva 1E). Erityisen huolellisesti kannattaa tarkastaa alueet, joissa voisi tutkittavan kertomuksen mukaan olla vammalöydöksiä. Esimerkiksi kiinnipitokohdista (ranteet, olkavarren sisäpinta, sisäreidet) voi löytyä mustelmia ja naarmuja. Kuristamisen jälkiä täytyy etsiä paitsi kaulalta, myös nielusta, suulaesta ja silmän sidekalvoilta (petekkiat). Päänahka kannattaa tunustella kivun ja turvotuksen havaitsemiseksi. Hankausjälkiä voi löytyä esimerkiksi selästä ja puolustautumiseen liittyviä mustelmia ja haavoja kyynärvarren ulkosyrjältä. Sisäreisien mustelmat näkyvät parhaiten gynekologisessa tutkimusasennossa.

Sukuelinten alueelta etsitään hankaumia, mustelmia ja limakalvorikkoja, erityisesti emättimen ulkosuulta klo 6:n tietämillä. Mahdolliset immenkalvon vammat kannattaa tarkastaa ja kirjata erityisesti nuoria ja virgoja tutkittaessa. Oleellista on havainnoida myös vammojen puuttuminen ja kirjata se.

Vammojen syntyyn ja havaitsemiseen vaikuttavat tutkimustekniikan lisäksi mm. tutkittavan ikä, aiemmat yhdyntäkokemukset, aika tapahtumasta sekä vammojen määritelmä (4). Taulukkoon 3 on koottu vammojen määrittelyyn liittyvää sanastoa (4).

Kolposkoopilla voidaan todeta useammin vamman merkkejä sukuelinten alueella kuin pelkästään silmällä katsomalla, mutta alueen vammalöydökset eivät vahvista tai sulje pois yhdyntää. Myöskään yhdynnän suostumuksellisuutta ei voi vammojen tai niiden puuttumisen perusteella päätellä (18–20).

HUS Seri-tukikeskuksessa kolposkooppia käytetään aikuisia tutkittaessa lähinnä löydösten dokumentoitiin, mutta valtakunnallisesti

kolposkoopin käytössä on vaihtelua. Rikkoutu-neiden epiteelisolujen tumiin tarttuva toluidiini-siniväri voisi tuoda näkyviin silmälle näkymättömiä vammoja limakalvoilla ja UV-valo eritetahroja, vammoja tai arpia, mutta Suomen Seri-tukikeskuksissa nämä menetelmät eivät ole käytössä (20,21).

Aukoton todistetektu

Tutkimuksen yhteydessä jokaiseen näytepus-siin kirjataan tutkittavan nimi, henkilötunnus, näytteenottoaika, näytteen ottajat ja näytteenotokohta. Kaikki näytepusset sinetöidään pakettisa olevilla sinetiteipeillä. Oikeuskemialliset veri- ja virtsanäytteet sekä mahdolliset muut määrät näytteet (esim. märkä side tai tamponi) pakastetaan. Kaikki muut näytteet laitetaan Seripakkaukseen, ja paketti sinetöidään. Seripakkaukset säilytetään huoneenlämmössä lukitus-sa paikassa. Kun pakkaus luovutetaan poliisille, paketin kyljestä löytyvät luovutuslomakkeet täy-tetään (kuva 1B).

Raskauden ehkäisy sekä sukupuoliteitse tarttuvien tautien seulonta ja ehkäisy

Ensikäynnillä seulotaan mahdollinen raskaus ja annetaan jälkiehkäisy Käypä Hoito -suosituksen mukaisesti, jos tutkittavalla ei ole käytössään luotettavaa pitkäaikaista raskaudenehkäisyä (kierukka, kapseli) tai jos ehkäisytablettien käytössä on vähänkin epäsuorallisuutta (22).

Sukupuoliteitse tarttuvista taudeista seulotaan HIV, hepatiitti B ja C, kuppua, klamydia ja tippuri (23). Klamydia- ja tippurinäytteet otetaan myös nielusta ja peräaukosta, jos yhdyntä on tapahtunut näihin. HIV-estolääkitys aloitetaan riskiarvion perusteella ensikäynnin yhteydessä, ja muut infektiot hoidetaan todettaessa (2). Hepatiitti B -rokotus tarjotaan kaikille rokkottamattomille maksutta riskiryhmäperusteella. Sukupuoliteitse tarttuvien tautien seulontaa jatketaan kuusi kuukautta tapahtumasta (2).

Kirjaaminen

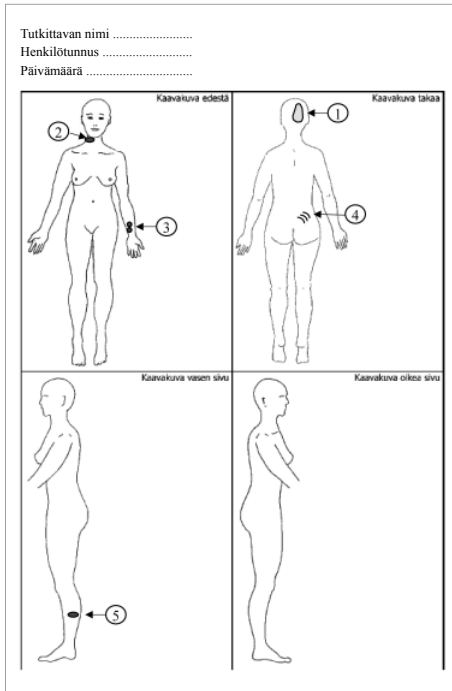
Poliisin vihreät esitieto- ja keltaiset näytelomakkeet täytetään huolellisesti tutkimuksen jälkeen (kuva 1H). Kehokarttaan eli PAKE-kaavakkeen kirjataan ja piirretään todetut vammat, ja vammoista otetut valokuvat tallennetaan (taulukko 3, kuvio 1). Kopiot kaikista kaavakkeista laitetaan Seripakkauksen sisään tai sinetöidään kirjekuoreen pakkauksen päälle. Alkuperäiset

SIDONNAISUUDET

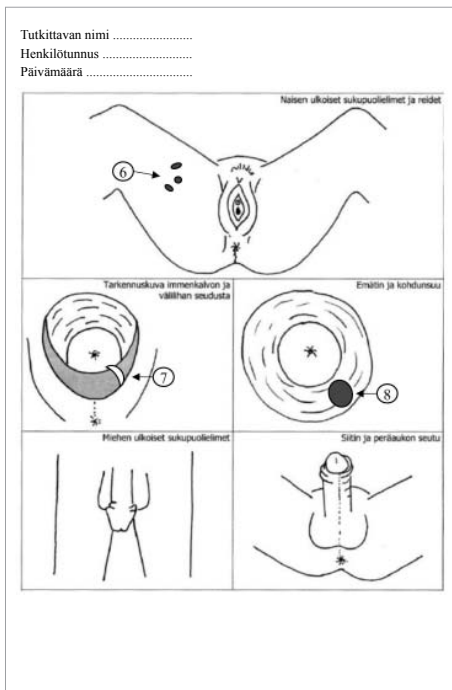
Riina Korjamo: Apurahat (Instrumentariumin tiedesäätiö, Suomalais-Norjalainen lääketieteen säätiö, Suomen Kulttuurirahasto), luontopalkkiot (Bayer).

Esimerkki kehokartan eli PAKE-kaavakkeen täyttämisestä

PAKE-kaavakepohjat löytyvät RAP-kansiosta ja HUS Seri-tukikeskuksen hoitoketjusta (2,3).

1. Turvotus ja kipua 5 x 7 cm alueella
2. Oikea sininen mustelma 2 x 3 cm (kuvat 1-2)
3. Kaksi vierekkäistä pyöreää sinipunaista mustelmaa 1 cm ja 1,5 cm (kuvat 3-5)
4. Kolme punaista pinnallista naarmua 1 cm välein, pituudeltaan 5 cm (kuvat 6-7)
5. Reunoilta keltainen, muutoin ruskea ovaalin muotoinen mustelma 4 x 2 cm (kuvat 8-9)

6. Kolme punaista mustelmaa 1, 1,5 ja 2 cm (kuvat 10-12)
7. Teräväreunainen 5 mm syvä haava immenkalvossa (kuvat 13-15)
8. Tummanpunainen limakalvonlainen 1,5 cm verenpurkauma emättimessä 2 cm syvyydessä (kuvat 16-17)

dokumentit arkistoidaan mahdollisen lausunnon tekoa varten. Lomakkeiden täyttämisen jälkeen tehdään kirjaukset sairauskertomukseen hoidollisilta osin (24).

Kun poliisi pyytää oikeuslääketieteellistä tutkimusta, tarkat tapahtumatiedot ja oikeuslääketieteellisen tutkimuksen tulokset kirjataan potilastietojärjestelmän potilashallinnollisiin asiakirjoihin (ns. Seri-näkymään), joka ei näy kuin asianosaisille ammattilaisille. Sieltä kirjaukset eivät myöskään mene Kanta-tietokantaan (25). Nämä tarkat tiedot ovat osa esitutkimateriaalia ja toimivat lääkärin muistiinpanoina mahdollista lääkärinlausuntoa varten. Mikäli tutkittava ei ole tehnyt rikosilmoitusta, näytteet otetaan ns. varalle. Tällöin tarkat tutkimustiedot tallennetaan erilliselle verkkoasemalle, jonne on pääsy vain Seri-tukikeskuksen henkilökunnalla (24).

Salassapito, ilmoitusvelvollisuudet ja lausunto

Terveydenhuollon henkilöstöllä ei ole salassapitosäännösten perusteella oikeutta eikä velvollisuutta ilmoittaa poliisille aikuiselle jo tapahtuneesta seksuaalirikoksesta (26). Seksuaalirikokset ovat kuitenkin virallisen syytteen alaisia rikoksia, mikä tarkoittaa, että poliisilla on velvollisuus tutkia asia, jos epäily seksuaalirikoksen kohteeksi joutumisesta on tullut poliisin tietoon. Samoin syyttäjä voi nostaa syytteen, vaikka asianomistaja ei vaatisi rangaistusta.

Lastensuojelulaki velvoittaa ilmoittamaan sekä poliisille että lastensuojeluun seksuaaliväkivallan kohteeksi joutuneesta alle 18-vuotiaasta (27).

Esitutkintalain ja oikeudenkäymiskaaren perusteella terveydenhuoltohenkilökunta on seksuaalirikosasioissa velvollinen antamaan asian selvittämiseksi tarpeelliset tiedot lääkärinlausunnolla (12,28). Lausunnossa kuvaillaan tutkitavan kertomat tapahtumatiedot, lääkärintarkastuksessa todetut vamman merkit tai niiden puuttuminen, otetut näytteet ja sukupuoliteitse tarttuvien tautien seulontanäytteet tuloksineen. Lisäksi tulkitaan löydökset ja otetaan kantaa tutkittavalle koituneisiin haittoihin.

Apua lääkärinlausunnon laatimiseen löytyy esimerkiksi Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivuilta tai HUS Seri-tukikeskuksen hoitoketjusta (2). Vammojen tulkintaan ja lausunnon laadintaan saa apua myös oikeuslääkäreiltä. Huolellisen ja systemaattisen oikeuslää-

TAULUKKO 3.

Vammojen luokittelu ja terminologiaa (mukailtu lähteestä 4)

Vamma	Termi englanniksi	Vamman kuvaus
Hankauma, hiertymä	Abrasion, friction	Pinnallinen, tylpällä vammamekanismilla tullut ihovamma, joka syntyy, kun iho ja toinen pinta koskettavat ja liikkuvat toisiaan vastaan. Esim. karkean pinnan hankaamisen aiheuttama vamma.
Naarmu	Scratch	Esim. kynnellä tai muulla kovalla (kapealla) esineellä tehty vamma.
Jälki, painauma	Imprint	Kuviollinen vamma, jossa on nähtävissä kuvion jättäneen esineen muoto.
Mustelma	Bruise, haematoma, contusion	Ihon tai limakalvon alla oleva verenpurkauma.
Puremajälki	Bite mark	Ovaali tai pyöreä mustelma, jossa vaalea/vammaton alue keskellä.
Imujälki	Suction-type petechial bruising	Ovaali tai pyöreä mustelma, jossa petekkioita keskellä.
Sormenpäämustelmat	Fingertip bruises	1–2 cm:n kokoiset pyöreät tai ovaalit mustelmat 3–4 mustelman muodostelmassa.
Tietyn muotoinen mustelma	Patterned (imprint) bruise	Vamman aiheuttajan muoto näkyvissä, esim. vyönsolki ja kengänpohja.
Petekkiat	Petechial bruises	Pistemäiset, ihon alaiset verenvuodot, jotka ovat seurausta hiussuonten vaurioitumisesta. Erityisesti nähtävissä kuristamisen jälkeen kasvoilla, päänahassa, silmän sidekalvoilla ja suulaessa.
Raidemainen mustelma	Trainline bruises	Samansuuntaiset viivamaiset mustelmat, joiden välissä on vaalea/vammaton alue. Syntytapana voimakas kontakti, esim. kepillä lyöminen.
Ruhje, ruhjehaava, repeämä	Laceration	Epätasainen ja rosainen tylpällä vammamekanismilla tullut haava, jossa sekä ihossa että ihonalaiskudoksessa on vamma. Hermot, jänteet ja sidekudossillat ovat ehjiä. Ruhjehaavan ympärillä on usein mustelma tai hankauma, ja haavassa voi olla vierasesineitä (esim. kuituja, hiekkaa).
Haava		
Viiltohaava	Incised wound	Tarkkarajainen, terävällä vammamekanismilla aiheutunut haava, jonka pituus on suurempi kuin syvyys.
Pistohaava	Stab wound	Tarkkarajainen, terävällä vammamekanismilla aiheutunut haava, jonka syvyys on suurempi kuin leveys.

ketieteellisen tutkimuksen perusteella tehty hyvä lääkärintlausunto on erittäin oleellinen osa sekä raiskauksen uhrin että epäillyn tekijän oikeusturvaa.

Psykososiaalinen tuki

Seri-tukikeskusten henkilökunta on saanut koulutusta raiskattujen kohtaamiseen ja trauman jälkeisen psykoedukaation antamiseen. HUS:n tukikeskuksessa työskentelee kokopäivätoimisesti psykologi, joka pystyy tarjoamaan räätälöityä psykologista tukea, arvioimaan toipumista ja tarvittaessa ohjaamaan pitkäaikaisiin tukipalveluihin. Sosiaalityöntekijä arvioi osana tukikeskuksen tiimiä uhrin sosiaalista tilannetta ja varmistaa, että uhri saa tarvitsemansa palvelut.

Kolmannen sektorin järjestöt ovat Suomessa perinteisesti kantaneet suuren vastuun seksuaaliväkivaltaa kohdanneiden psyykkisestä tuesta. Järjestöillä on osaamista ja resursseja tuki- ja terapiapalveluihin. Tärkeimmät valtakunnallisesti toimivat järjestöt ovat Raiskauskriisikeskus Tukinainen, Tyttöjen- ja Poikien talot sekä Rikosuhripäivystys. Lisäksi esimerkiksi Settlementti Tampere ry:n Välitä! seksuaaliväkivalta-työ on osittain valtakunnallista. Kunnilla on myös omat kriisipäivystyksensä ja monia muita toimivia hoitoketjuja, joista kannattaa olla selvillä seksuaaliväkivaltaa kohdanneita hoitaessa.

Lopuksi

Seksuaaliväkivaltakokemuksen mahdollisuus kannattaa pitää mielessä hoidettaessa ketä tahansa psyykkisesti oireilevaa, mutta myös erilaisista selittämättömistä kivuista tai muista selittämättömistä oireista kärsivää (9). Mahdollisesta seksuaaliväkivaltakokemuksesta voi ja kannattaa kysyä. Väkivaltaa kohdannut tulee ohjata tarvitsemiensa tukipalveluiden piiriin.

Mikäli tapahtuneesta on vähemmän kuin kuukausi, seksuaaliväkivaltaa kohdannut ohjataan oman alueensa Seri-tukikeskukseen. Jos taas tapahtumasta on aikaa enemmän kuin kuukausi, neuvontaa ja tukea saa mm. kolmannen sektorin toimijoilta. Raiskauksesta voi toipua! ●

ENGLISH SUMMARY | www.laakarilehti.fi/english

Forensic medical examination of sexual assault victims – The Finnish Seri Support Center model

RIINA KORJAMO
M.D., specialist in obstetrics and
gynaecology, Senior Physician
HUS Gynecology and Obstetrics,
Seri Support Center

Forensic medical examination of sexual assault victims – The Finnish Seri Support Center model

The Seri Support Center Helsinki, the first multidisciplinary sexual assault centre in Finland, was opened in May 2017. Today we have five support centres in Departments of Obstetrics and Gynaecology in University Hospitals. During the next couple of years smaller “satellite” support centres in central hospitals will complete the Finnish support centre network. Victims do not need a referral to the centre and they get the services without any need for a police report. The forensic medical examination is performed up to ten days from the sexual assault. The examination covers physical examination from “head-to-toe”, recording and photographing of injuries, and collection of forensic samples. Screening for and prevention of sexually transmitted diseases, emergency contraception and psychosocial support complete the comprehensive service for the victims of sexual assault.